

IV. Супервизија на банки и штедилници

4.1. Банкарска супервизија

Супервизорската функција на Народна банка на Република Македонија се остварува преку следните три аспекти:

- функција на лиценцирање т.е. обработка на доставените барања за издавање на дозволи и согласности, во согласност со законската регулатива;
- супервизорска контрола на банките и штедилниците; и
- преземање на корективни активности спрема банкарските институции кај кои се констатирани неправилности во работењето.

Во текот на првото полугодие на 2000-та година, во доменот на супервизорската функција на Народна Банка на Република Македонија, беа извршени вкупно 29 теренски супервизорски контроли, од кои 15 целосни супервизорски контроли, 13 делумни супервизорски контроли и една контрола е во тек. Со контрола на целокупното работење беше опфатено работењето на 8 банки и 7 штедилници, додека пак контрола на одредени сегменти од работењето беше извршена кај 10 банки и 3 штедилници. Во доменот на контролната функција на Народна банка на Република Македонија спаѓа и инспекциската контрола за примена на прописите од девизното работење. Така за првите шест месеци од 2000-та година беа извршени вкупно 62 контроли. Од нив, целокупното девизно работење на банките беше опфатено со 6 контроли, 7 контроли беа спроведени на поодделни области од девизното работење, 2 контроли беа извршени на работењето на штедилниците, 14 контроли на депонираното девизно штедење, а останатите 33 контроли се однесуваат на работењето на овластените менувачници.

Во текот на првото полугодие, по барање на Светската банка, во рамките на FESAL II аранжманот, независната ревизорска куќа Arthur Andersen изврши дијагностичка студија на четирите најголеми банки во Република Македонија, после “Стопанска банка” а.д. Скопје. Фактот што станува збор за банки чие учество во вкупниот обем на активности зафаќа 34% од банкарскиот систем, упатува на заклучок дека со овој проект е покриен значаен дел од вкупниот банкарски систем на Република Македонија.

4.2. Структура на банкарскиот систем

На крајот на првото полугодие од 2000-та година, банкарскиот систем на Република Македонија го сочинуваа 21 банка, 1 филијала на странска банка и 19 штедилници, при што 15 банки и филијалата на странска банка имаа т.н. големо овластување за вршење на платен промет, кредитни и гаранциски работи со странство, додека дозволата за работа на останатите 6 банки се однесува на вршење банкарски работи само во земјата. Во споредба со состојбата на 31.12.1999 година, се забележува намалување на бројот на институциите од првиот сегмент, што се должи на конечност на одлуката за одземање на дозволата за работа на “Алмако банка” а.д. Скопје и отворањето на стечајна постапка. Кај вториот сегмент се забележува зголемување на бројот на институциите, што е резултат на издадените дозволи од страна на Народна банка на Република Македонија за основање на две нови штедилници:

- Штедилница “Зегин Викторија и други” д.о.о. Скопје,
- Штедилница “Можности “ д.о.о. Скопје,

како и отпочнувањето со работа на Штедилница “Ал Коса” а.д. Штип, за чие основање Народна банка на Република Македонија издаде дозвола на 09.11.1999 година.

Што се однесува до основните структурни карактеристики на банкарскиот систем на Република Македонија, на крајот на првото полугодие од 2000 година, констатација е дека тие остануваат непроменети во споредба со претходниот период. Согласно повеќе критериуми, остануваат констатациите за високи концентрации во банкарскиот систем, регионална асиметричност, доминантна позиција на банките во однос на штедилниците, неповолна квалификациона структура на вработените во банкарските институции, што секако се одразува врз конкурентноста и ефикасноста на банкарскиот систем на Република Македонија.

Структурните односи помеѓу двата основни сегменти на банкарскиот систем и во првото полугодие од 2000-та година го потврдуваат структурниот примат на банките во банкарскиот систем на земјата. Нивното учество од 98,9% во вкупниот финансиски потенцијал уште еднаш ја потврдува маргиналната улога на штедилниците во системот (нив им припаѓа 1,1% од вкупниот финансиски потенцијал), која мошне добро се илустрира и преку нивното учество во мобилизацијата на слободни парични средства од населението, која согласно законската регулатива претставува една од нивните основни функции. Имено, со состојба 30.06.2000 година, учеството на штедилниците во вкупно прибраните штедни влогови од население изнесува 2,6%. Доколку се земат предвид само денарските штедни влогови, тогаш учеството на штедилниците изнесува 5,6% и е непроменето во споредба со истиот период минатата година.

Анализата на структурата на банкарскиот систем според обемот на работењето, односно пазарното учество, големината на финансискиот потенцијал и сопствените средства со кои располагаат поодделните банки, покажува негова асиметрична структура. Имено 64,5% од вкупниот обем на работење на банките, како и 62% од прибраниот финансиски потенцијал отпаѓа на првите три банки по големина во Република Македонија. Во однос на капиталната сила, првите три најголеми банки бележат учество од 33,4%, што во однос на декември 1999 година претставува опаѓање за 5 процентни поени.

Сопственичката структура на банките во Република Македонија е анализирана од два аспекта:

- а) Степен на приватизираност на банките
- б) Учество на странски капитал

а) Врз основа на податоците што банките ги доставуваат до Народна банка на Република Македонија, степенот на приватизираност на банкарскиот капитал во Република Македонија, со состојба на 30.06.2000 година изнесува 80,4% и споредено со 31.12.1999 година укажува на пораст од 3,6 процентни поени. Доколку при анализата се изземат двете банкарски институции кои се целосно во државна сопственост: “Македонска банка за поддршка на развојот” и филијалата на “Т.Ц. Зираат Банкеси” од Република Турција, степенот на приватизираност на останатиот банкарски капитал во Република Македонија изнесува 90,6%, или 3,9 процентни поени повеќе во споредба со состојбата на 31.12.1999 година. Анализирано по

поделни банки, степенот на приватизираност се движи во интервал од 72,1% до 100% кај 6 банки.

б) На крајот на првото полугодие од 2000-та година, процентот на учество на странски капитал во вкупниот основачки капитал на банките во Република Македонија изнесува 33,3%, што претставува значителен пораст од 14 процентни поени споредено со состојбата на крајот на декември 1999 година. Ова е воглавно резултат на промените во акционерската структура на Стопанска банка а.д. Скопје, односно пристапувањето на новите акционери: Националната банка на Грција, Меѓународната Финансиска Корпорација и Европската банка за обнова и развој, со што учеството на странскиот капитал во сопственичката структура на банката, која до пристапувањето на новите акционери беше целосно во домашна сопственост, достигна ниво од 85%. Анализата по поделни банки покажува дека странскиот капитал е присутен во 15 банки, со процентуално учество кое се движи од 0,3% до 100%.

4.3. Перформанси на банкарскиот систем

4.3.1 Квалитет на активата

Еден од назначајните проблеми на банките во Република Македонија, кој е изразен и во текот на првото полугодие на 2000-та година, е слабиот квалитет на активата, односно високиот кредитен ризик. Заради неразвиеноста на останатите финансиски инструменти и целосната ориентираност на банките кон класичните банкарски функции, квалитетот на активата на македонските банки е целосно условен од висината на кредитниот ризик инкорпориран во нивното работење. Оттука, кредитниот ризик игра најзначајна улога во детерминирањето на вкупниот финансиски ризик на банките во Република Македонија.

Заради воените случувања во нашето соседство и големиот екстерен шок што го претрпе македонската економија, трендот на подобрување на квалитетот на активата на банките кој започна во 1996 година, беше прекинат во 1999 година. Како последица на тоа, вкупната кредитна изложеност на банките класифицирана во ризични категории В, Г и Д на крајот од 1999 година се врати на нивото од крајот на првиот квартал од 1997 година.

Основните индикатори за квалитетот на активата на банките пресметани на 30.06.2000 година покажуваат благ тренд на подобрување на нејзиниот квалитет во текот на првите шест месеци од 2000-та година. Така, со состојба на 30.06.2000 година, вкупниот износ на позициите класифицирани во ризични категории В, Г и Д изнесува 19.627 мил. денари што претставува 39,1% од вкупната кредитна изложеност или 127,7% од гарантниот капитал на банките во Република Македонија. За споредба, на крајот од декември 1999 година кредитната изложеност на банките класифицирана во ризични категории В, Г и Д имаше учество од 41,3% во вкупната кредитна изложеност, односно 145,3% во гарантниот капитал на банките. Показателот за учеството на побарувањата кои се класифицирани во ризични категории Г и Д во вкупното кредитно портфолио на банките на 30.06.2000 година изнесува 24,0%, што споредено со крајот на декември 1999 година претставува намалување за 1,1 процентен поен. Меѓутоа, споредено со 31.12.1998 година, периодот пред да започне трендот на влошување на квалитетот на кредитното портфолио на банките, овој показател е повисок за 6,7 процентни поени. Доколку при анализата на квалитетот и структурата на кредитното портфолио се земат предвид издвоените резервации за кредитната изложеност класифицирана во ризични категории В, Г и Д, се констатира

дека непокриениот дел на овој сегмент од ризичната изложеност на банките изнесува 18,3% од вкупното кредитно портфолио, односно 59,01% од гарантниот капитал на македонските банки на 30.06.2000 година.

Констатацијата за влошувањето на квалитетот на кредитното портфолио се потврдува и преку квантификацијата на стапката на ризичност на кредитното портфолио на македонските банки која го покажува односот помеѓу пресметаните потенцијални загуби и вкупната кредитна изложеност. На 30.06.2000 година овој показател изнесува 23,1% што речиси одговара на ризична категорија В (25%). За споредба, овој показател на крајот на декември 1999 година изнесувал 22,6%, додека, пак, на крајот на декември 1998 година, 17,5%.

4.3.2. Адекватност на капиталот

На крајот на првото полугодие од 2000-та година нивото на капитализираност на банкарските институции во Република Македонија, квантифицирано преку неколку показатели, е следното:

1. Стапка на капитализираност, како однос меѓу сопствените средства и активата на банките. Со овој показател се квантифицира корелацијата меѓу обемот на билансните активности на банките и висината на нивниот капитал.

Со состојба на 30.06.2000 година, просечното ниво на покриеност на билансните активности со сопствени средства на банките и штедилниците изнесува 21,96% што претставува пораст за 1,23 процентни во однос на крајот од декември 1999 година. Ваквиот пораст на овој показател во анализираниот период декември 1999-јуни 2000, се должи на поголемиот пораст на сопствените средства (6,2%) во однос на порастот на вкупниот финансиски потенцијал (0,4%) во истиот период.

2. Второто ниво на анализа на капитализираноста на банките е преку квантификација на стапка на адекватност на капиталот, како меѓународно прифатен супервизорски стандард. На крајот од првото полугодие од 2000-та година вкупниот износ на гарантен капитал на банките во Република Македонија изнесува 15.451 мил. денари и во однос на состојбата на 31.12.1999 година се зголемува за 1.047 мил. денари или 7,3%. Ризично пондерираната актива на македонските банки на 30.06.2000 година изнесува 50.264 мил. денари и во споредба со крајот на декември 1999 година е непроменета. Односот помеѓу вкупниот гарантен капитал и вкупната ризично пондерирана актива на македонските банки на 30.06.2000 година дава просечна стапка на адекватност на капиталот од 30,9%. Стапката на адекватност на капиталот на 30.06.2000 година во споредба со 30.09.1999 година е поголема за 10,8 процентни поени. Ако за споредбен датум се земе крајот на декември 1999 година, тогаш се констатира дека порастот на овој коефициент во текот на првото полугодие од 2000-та година изнесува 2,2 процентни поени.

4.3.3. Анализа на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценка на нивната ефикасност

Агрегираниот биланс на успех на македонските банки со состојба на 30.06.2000 година покажува дека вкупно прикажаниот позитивен финансиски резултат за првите шест месеци од 2000-та година изнесува 470,6 мил. денари.

Од вкупно 21 банка и 1 филијала на странска банка кои егзистираа во банкарскиот систем на Република Македонија на 30.06.2000 година, 19 од нив прикажаа позитивен финансиски резултат во своето работење, додека останатите три банки во првите шест месеци од годината прикажаа негативен финансиски резултат.

Профитабилноста на македонските банки и нивната ефикасност може да се оцени преку неколку показатели дадени во продолжение на текстот:

Стапката на поврат на активата (ROAA), пресметана како однос меѓу прикажаниот финансиски резултат на банките за првите шест месеци од 2000-та година и нивната просечна актива за истиот период, изнесува 1,3%¹⁹ и покажува дека 100 единици актива на македонските банки генерираат 1,3 единици нето добивка. Ако се направи споредба со стапката на поврат на активата пресметана на 31.12.1999 година од 0,8%, се констатира подобрување на профитабилниот потенцијал на македонските банки во текот на првите шест месеци од 2000-та година, анализиран низ призмата на овој показател. Според меѓународно прифатените стандарди, стапката на поврат на активата треба да се движи над 1%.

Стапката на поврат на капиталот (ROAE), пресметана како однос помеѓу прикажаната нето добивка на банките за првите шест месеци од 2000-та година и просечните сопствени средства на банките во истиот период, изнесува 6,11%²⁰, наспроти прикажаните 3,5% на 31.12.1999 година. Според меѓународно прифатените стандарди, стапката на поврат на активата треба да се движи помеѓу 5%-10%.

Уште еден показател кој го отсликува профитабилниот потенцијал и ефикасноста на банките може да се пресмета како однос помеѓу оперативните трошоци (Други расходи од билансот на успех) и вкупно остварените приходи (нето каматен приход по резервации + други приходи). На 30.06.2000 година овој показател изнесува 0,82 што значи дека за остварување на 1 денар приход на македонските банки во текот на првото полугодие од 2000-та година било потребно да се направат 0,82 денари оперативни трошоци. При тоа, во истиот период, за остварување на 1 денар приход било потребно да се направат 0,34 денари трошоци за плати.

¹⁹ Показателот (ROAA) е даден на годишно ниво односно финансискиот резултат прикажан во текот на првите шест месеци е мултиплициран со 2

²⁰ Показателот (ROAE) е даден на годишно ниво односно финансискиот резултат прикажан во текот на првите шест месеци е мултиплициран со 2